

Шудляк Н.О.

аспірант,

*Київський національний університет
імені Тараса Шевченка*

**«СВЯТИНІ» ТА «СВЯТІ МІСЦЯ»
(ЗА МАТЕРІАЛАМИ ПОЛЬОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ ВІННИЧЧИНИ)**

Духовне життя українського народу одна з найбільш багатогранних сфер, якою завжди цікавляться науковці. Взаємозв'язки релігійної складової з іншими сферами життя є актуальною темою у етнологічних дослідженнях. Відомості про давні вірування населення території України знаходимо в руських літописах, думках, щоденниках Д. Туптала. Зі становленням етнології як науки збір матеріалів проводився організовано та тематично, готувались програми та питальники експедицій. До початку ХХ століття етнографічні відомості переважно накопичувалися. Зумовлено це нестабільною політичною ситуацією та великою кількістю зацікавлень дослідників. З початком ХХ століття зібраний матеріал потребував аналізу та систематизації. Основними напрямками збору етнографічних матеріалів були відомості про побут, родинну та календарну обрядовість, господарське життя, вірування та звичаї народу [11, с. 70-75].

Започаткована З. Доленгою-Ходаковським традиція запису народної словесності (пісні, легенди, перекази, малі прозові форми), як одного з основних показників культурного розвитку народу, була вдало розвинена М. Максимовичем. Перші етнографічні роботи М. Максимовича показали пріоритетне значення фольклору у вивченні життя та побуту населення Малоросії. Зібрані у 1820-х роках матеріали показували багатогранність фольклорних сюжетів, у яких висвітлювались майже всі сфери життя українців [3, с. 167-170].

Події 1920-х років, охрещені науковцями «пошестю чудес» дали багатий фольклорний матеріал. Сучасні подіям дослідники окрім збору етнографічного матеріалу активно розробляли системи його аналізу. Різноманітність сюжетних ліній та фольклорних форм цікавлять дослідників і сьогодні. В. Дяків вивчаючи фольклор подій 1920-1930-х років, особливу увагу приділяв питанням народної релігійності українців у зазначений період [2].

Тематика народної релігійності останнім часом стала популярною для досліджень. Питанням займалися В. Дяків, І. Колодюк, Г. Бондаренко, Ю. Борейко та ін., висвітлюючи різні аспекти цієї складної системи. У статтях вивчаються причинно-наслідкові зв'язки між трансформаціями у системі народної релігійності та політичними умовами, у яких ці зміни відбувалися.

Варто конкретизувати визначення терміна «народна релігійність». На сьогодні тривають наукові дебати про точне визначення цього терміна. Дослідники у своїх роботах використовують різні варіанти цього поняття – релігійність народу, народне двовір'я, народне православ'я, намагаючись максимально конкретно підтвердити доцільність використання такої форми. На

нашу думку, «народна релігійність» – це комплекс взаємозв'язків між Церквою та народом, симбіоз релігійних уставів та їх розуміння і пояснення у народі, особливості сприйняття суті релігії та її «використання» у народі, створення особливого фольклорного комплексу з релігійною тематикою, вивчаючи який стає можливим дослідження перерахованих явищ.

Одним із ключових понять у системі народної релігійності є поняття «святиня» та «святе місце». Пояснення терміна «святиня» подається у Тлумачному словнику української мови як «1) заст. Храм. 2) Місце, предмет релігійного поклоніння. 3) перен., уроч. Що-небудь особливо дороге, глибоко шановане; те, що зберігають з любов'ю й пошаною» [1]. Релігієзнавчий словник подає визначення другого терміна: «Святі місця – місцевості та споруди, які, згідно з релігійними джерелами, пов'язані з життєписом засновника, або окремих святих, тієї чи іншої релігії, різними чудотворіннями і місцем, куди віруючі ходять на прощу. Поряд із широко шанованими існує багато таких святих місць, поклоніння яким має регіональний, а часто місцевий характер» [10, с. 298].

Помітно, що ці поняття мають спільну основу, та майже нічим не відрізняються. В такому разі виникає питання чи можна їх використовувати як синоніми. Для відповіді на це питання в ході польових досліджень ми запитували у респондентів про їх розуміння цих понять.

Протягом 2014-2016 років на території Вінниччини автором у кілька етапів було проведено польові дослідження. Одним із ключових завдань опитування було визначення, що для сучасного вірянина є святиня, а що святе місце, чи є між ними різниця і яка. Цитати інтерв'ю з респондентами подані зі збереженням стилістичних особливостей мовлення.

Результати польових досліджень показали, що поняття «святиня» і «святе місце» для переважної більшості опитаних є ідентичними. Для них це релігійні об'єкти, незалежно від форми – церква, ікона, хрест та ін. «Святиною вважається в першу чергу те, що має відношення до духовної сфери. Це може бути і те, що стосується обрядів християнських, і сам храм являється святиною, і ікона являється святиною. Фактично все, що відноситься до духовної сфери, до сакральної сфери, воно все називається святиною. А святе місце, те місце, яке певним чином відмічене благодаттю Духа Святого, тобто ті ж святині» [7].

Невеликий відсоток респондентів відносив до святинь і абстрактні поняття, такі як чесність, любов, повага, а також речі, які кожна людина індивідуально вважає або цінними або святими – сім'я, життя, родина, населений пункт, земля (як господарський об'єкт), хліб, вода та ін. [4].

Решта розрізняють їх за принципом «мобільності об'єкту» тобто, святиня – це рухомий сакральний об'єкт невеликих розмірів (ікони, хрести натільні та у церкві, церковне начиння, церковні книги), а святе місце – це нерухомий об'єкт, що несе у собі релігійну семантику (церква, монастир, каплиця, кладовище, придорожні хрести, святі джерела, криниці, купелі) [9].

Цікавими є пояснення священників. Настоятель Комаргородського Свято-Покровського храму отець Іоанн дає такі визначення: «Святиня – це якась реалія, яка поєднує земний та духовний світ, те, що земне приводить до Бога. Святе місце – це там де знаходиться святиня» [8]. Отець Петро, настоятель

церкви у с. Зеленянка Крижопільського району: «Святиня це те місце де ми приходимо і віддаємо шану Богу, це для нас може бути ікона, храм, мощі. Святе місце – це там де було явлення тій чи іншій людині, або місце де колись був храм, і люди йдуть туди молитися» [5]. Намісник Свято-Феодорівського чоловічого монастиря у смт Вапнярка Томашпільського району: «Святиня – це річ або предмет, який наділений особливими властивостями, якому з часом починають поклонятися люди. Вона може бути або чудотворна, або якась подія пам'ятна пов'язана з цим, будь то ікона чи хрест. Є чудотворні ікони, є мощі святих угодників Божих. Святе місце – теж, або Бог прославив, або люди поклоняються. От храм святе місце, місце зруйнованого храму, намолене місце, де зберігаються мощі святих, або місця явлення Бога і святих» [6].

Як бачимо відсутність чіткого розмежування між «святинею» та «святим місцем» – основними поняттями народної релігійності – відкриває нові можливості для етнологічних досліджень. Результати польових досліджень показали синонімічність вказаних понять для переважної частини віруючого населення Вінниччини. Оскільки маємо відомості про різне значення цих термінів, науковцям варто більш детально розглянути це питання. Публікація є частиною дослідження про святині та святі місця у духовній культурі українців Поділля, у якій більш ґрунтовно висвітлюється підняте питання.

Список використаних джерел:

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови [Електронний ресурс]. – К.: «Перун», 2005. – Режим доступу до ресурсу: http://ukrainian_explanatory.academic.gu/161474/святиня
2. Дяків В. «Фольклор чудес» у підрадянській Україні 1920-х років. – Л.: Інститут народознавства НАН України, 2008. – 256 с.
3. Єфремов С. Історія українського письменства [Електронний ресурс] / С.Єфремов. – Електронна бібліотека української літератури КІУС. – 538 с. – Режим доступу до ресурсу: http://www.ukrcenter.com/!FilesRepository/Literature%5C_Upload3/8a2741a5-70bd-4b1f-833a-4c54e3a0a27e.pdf
4. Записано 13.09.2014 р. Шудляк Н.О. від Годованого Євгена Федоровича, 1949 р.н., у смт Крижопіль Крижопільського р-ну Вінницької обл. – Архів автора.
5. Записано 01.02.2015 р. Шудляк Н.О. від Підсадного Петра Григоровича, 1975 р.н., у с. Зеленянка Крижопільського р-ну Вінницької обл. – Архів автора.
6. Записано 05.02.2015 р. Шудляк Н.О. від Котлярова Серафима, 1974 р.н., у смт Вапнярка Томашпільського р-ну Вінницької обл. – Архів автора.
7. Записано 08.02.2015 р. Шудляк Н.О. від Нізельської Наталії Василівни, 1976 р.н., у с. Жабокрич Крижопільського р-ну Вінницької обл. – Архів автора.
8. Записано 11.02.2015 р. Шудляк Н.О. від Журжика Іоанна, 1980 р.н., у с. Комаргород Томашпільського р-ну Вінницької обл. – Архів автора.
9. Записано 20.03.2016 р. Шудляк Н.О. від Войціцької Марії Пилипівни, 1942 р.н., у с. Блідки Немирівського р-ну Вінницької обл. – Архів автора.
10. Релігієзнавчий словник / За ред. А. Колодного і Б. Любовика. – К.: Четверта хвиля, 1996. – С. 297 (святе); С. 298 (святі місця).
11. Українська етнологія. Навч. Посібник для студ. Вищ. Навч. Закладів. / Упоряд. Борисенко В.К. – К.: Либідь, 2007. – 400 с.